

TERJE HALVORSEN

Et hundeliv? Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon i 100 år

«Nødvendig for AUF å være vaktbikkje» var Thorbjørn Jaglands vurdering da han i 1981 gikk av etter fire år som AUFs leder. Ja, det hadde vært «altfor nødvendig», sa han og forklarte at AUFs særstandpunkter langt fra hadde vært populære innad i partiet. «Jeg har fått mye kjeft i løpet av mine fire år som leder for Arbeidernes ungdomsfylking (AUF)».¹

Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon fikk navnet AUF først i 1927. Da den ble stiftet i 1903, het den Norges sosialdemokratiske ungdomsforbund. I 1921, da Arbeiderpartiet var medlem av Komintern, den kommunistiske Internasjonale, ble navnet endret til Norges kommunistiske ungdomsforbund (NKU). Ved bruddet mellom Arbeiderpartiet og Komintern høsten 1923, støttet flertallet i NKU Komintern, brøt med Arbeiderpartiet og sluttet seg til det nystiftede kommunistpartiet. Det arbeiderpartiløjale mindretallet dannet så ved årsskiftet Venstre kommunistisk ungdomsfylking (VKU). Våren 1927 ble Arbeiderpartiet og det sosialdemokratiske utbryterpartiet fra 1921 samlet, noe som førte til at VKU og sosialdemokratens ungdomsforbund, Norges sosialistiske ungdomsforbund,² også ble slått sammen. Resultatet ble AUF.

Uavhengig av navn har den ideolo-

giske og politiske vaktbikkje-ambisjonen vært der fra starten. Med bjeffing og biting - dvs. protester og organisert opposisjonsvirksomhet - har partiungdommen sagt fra når partiet etter deres syn var på gale veier, det være seg i enkeltsaker eller når det gjaldt selve hovedlinjen.

Det er likevel klart at ungdomsbevegelsen også har hatt andre funksjoner. Om en holder seg til denne bildebruket, har ambisjonen i perioder også vært å fungere som førerhund for partiet. Det betyr aktivt å gå i spissen og stikke ut ny kurs, ved å gå ut med et nytt syn på veien videre eller ved å sette nye saker på arbeiderbevegelsens dagsorden.

Omvendt kan også ungdomsorganisasjonen, uansett ambisjoner, i perioder ha fungert mest som ufarlig gnedrebikkje. Partiets menn - og kvinner - har registrert bjeffingen, men trukket overbærende på skuldrene i visshet om at det ikke ville komme noe mer ut av det.

Endelig kan en spørre om ungdomsbevegelsen i perioder har vært så lydhor og snill i forhold til partiet at den mest kan kalles skjødehund eller en kosehund som ligger tilfreds ved matfars eller matmors føtter. Noen har nok sett

Deltakerne på Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbunds stiftelsesmøte i Drammen 20. juni 1903. Foran (fra venstre) sitter Hans Amundsen, Jul Westgaard og Louis Nilsen fra Kristiania, deretter Aksel Pedersen, Peder Hansen og Georg Svendsen fra Drammen. I annen rekke står Karl Hansen og Oskar Andersen fra Larvik, Mauritz Gurby, Halvor Eidem og Ole O. Vold fra Kristiania. Bakerst står Randolph Arnesen og Carl Øien, Kristiania, Alfred Bruaas, Trondhjem, og Sverre Lerdahl, Kristiania. Lerdahl stilte uten stemmerett.

organisasjonen slik, selv om forholdet ut fra det vi vet neppe noen gang var så idyllisk at dette er en treffende betegnelse.

Trekkhund — eller arbeidshund — har ungdomsbevegelsen vært for partiet gjennom hele sin historie, først og fremst i valgkampene. Røde bil, røde båt og røde buss og trettitallets tramgenger var de mest spektakulære utslag av dette, men også mer prosaisk arbeid som utdeling av materiell, verving av abonnenter og å stå på stand har vært en viktig del av virksomheten.

Løshund har AUF eller forløperne

derimot aldri vært. Grensen for selvstendighet har gått ved partiets eierskap og ungdomsbevegelsens tilsvarende lojalitet og tilhørighetsfølelse. Noen ganger har også dette blitt trukket i tvil eller åpent blitt utfordret. Da har brudd truet, ja, til og med blitt gjennomført, som i 1923.

I alle tolkningene er det ungdomsorganisasjonens funksjon og plass i partiet som står sentralt. Dens forhold til partiledelsen vil dermed også være et viktig spørsmål å rette søkelyset mot. Ungdomsbevegelsen har spilt ulike roller i og overfor partiet og hatt ulik grad

av harmoni eller konflikt med partiledelsen. De nevnte hunderollene har dominert i ulike perioder, men ofte har de sameksistert. Det betyr at vi kan finne elementer av flere av dem i en og samme periode.

Faser i et forhold

Det kan være nyttig å skille mellom 11 ulike faser i det problematiske forholdet mellom ungdomsforbundet og Arbeiderpartiet.

1. 1903-1909: *Utvikling i retning av brudd*

I denne startfasen for Norges sosialdemokratiske ungdomsforbund plasserte forbundet seg fra første stund på partiets venstre fløy. Anti-militarisme og anti-nasjonalisme var merkesaker. Arbeiderbevegelsen støttet unionsoppløsningen i 1905, men ikke en krig med Sverige. Ungdomsforbundet krevde at Karlstad-forliket skulle aksepteres og angrep partiets «nasjonalsjåvinister» som støttet den nasjonalistiske del av Venstre i denne saken, de som opptrådte som «de nationalistiske sabelrasleres haandlangere.»³ Partiets parlamentariske leder Alfred Eriksen var blant disse og ungdomsforbundet krevde ham forgyves ekskludert. Ungdomsforbundet angrep også en del rådende «reformistiske» programpunkter og klarte i samarbeid med Martin Tranmæl å fjerne «folkevæpning» fra partiets program i 1906, slik at ethvert forsvar ble avvist.

Hovedstriden kom imidlertid til å stå om den parlamentariske vei til sosialismen som partiet bygde på. Under stadig sterkere innflytelse fra syndikalistiske strømninger avviste deler av ungdoms-

forbundet parlamentarisk arbeid og satte generalstreiken opp som hovedvåpen i kampen for sosialisme. Motsetningene toppet seg i 1909. Et åpent brudd med partiet lå i luften – et nytt partiløst og konkurrerende ungdomsforbund var alt dannet. En av dets ledere erklærte: «Vi vil sette os ved de gamles fødder og lære av dem...».⁴ Et slikt ungdomsforbund, som lå skjødehundrollen nær, var etter partiledelsens hjerte.

Bruddet med partiet ble avverget ved at den marxistisk influerte fløyen i det gamle ungdomsforbundet skjøv ut de rene syndikalistene - med formannens dobbeltstemme på landsmøtet. Deretter slo forbundet seg sammen med det nye ungdomsforbundet og sluttet fred med partiledelsen. Det skjedde på vilkår som knyttet forbundet tettere til partiet.

2. 1909-1918: *Kamp innad — og seier*

Fra 1909 satset ungdomsforbundet på den «indre» linjen: å erobre partiet for sin linje innenfra i stedet for med angrep utenfra. Dette skulle skje i samarbeid med andre deler av opposisjonen i parti og fagbevegelse og med Martin Tranmæl som den åndelige leder. Han var både aktiv i og for ungdomsforbundet og innen den trøndelagsdominerte Fagopposisjonen av 1911. Forbundets gjennombrudd som masseorganisasjon fra 1912 ga økt tyngde og utsikt til å vinne.

Partiets stortingsgruppe kom i skuddlinjen for sine konsesjoner til væpnet vaktvern under verdenskrigen som brøt ut i 1914. Men både i alkoholspørsmålet, i dyrtidsspørsmålet og i den sentrale strategidebatten var ungdomsforbundets flertall på kollisjonskurs med partiledelsen, eller sentrale repre-

sentanter for denne, og med LOs ledelse. Under inntrykket av oktoberrevolusjonen i Russland i 1917 vant ungdomsforbundet og Fagopposisjonen fram og på partiets landsmøte i 1918 seiret «Den nye retning» under Tranmæls og Kyrre Grepps ledelse. Det skjedde på en «revolusjonær» plattform som avviste den rendyrkede parlamentariske strategien og ville legge hovedvekten på kampen på arbeidsplassene, med militante kampmidler. «Tranmælisten» var en strømning klart til venstre for den nordiske og kontinentale sosialdemokratiske hovedstrømningen og førte til at Det norske Arbeiderparti i mange år framover kom til å holde seg utenfor organisert samarbeid med denne. Seiren i 1918 var den største seier ungdomsforbundet noen gang kom til å vinne innen partiet. Den kunne også bare oppnås ved samarbeid med en bredere opposisjon innen partiet. Alene var ungdomsforbundet aldri sterkt nok til å erobre partiet eller endre dets kurs.

3. 1918-1923: Fra allianse til brudd

Dette er norsk arbeiderbevegelses klassiske «revolusjonære» fase. Partiet meldte seg inn i den kommunistiske internasjonale, Komintern, mens de rene «sosialdemokrater» på høyre fløy brøt ut og dannet eget parti og ungdomsforbund.

Da økonomisk krise erstattet den revolusjonære bølgen både i Norge og ute i Europa, brøt uenigheten ut også innen flertallsretningen. Den seierrike alliansen fra 1918 gikk i oppløsning. I februar 1923 vedtok et knapt flertall i Arbeiderpartiet å nekte å innordne seg Komintern. Faren for et brudd med Komintern var dermed akutt. Flertallet i ung-

domsforbundet, som nå hadde tatt betegnelsen «kommunistisk» i forbundets navn, støttet Komintern. Sammen med sine allierte i partiet forsøkte forbundet å erobre partiet enda en gang for sin linje. Tidligere kampfeller og venner sto nå mot hverandre i en hatsk og forgiftet atmosfære. Partiet krevde at ungdomsforbundet, NKU, innordnet seg og truet med tiltak «for at bringe ungdomsforbundet til lojal opptreden overfor partiet». Ungdomsforbundet avviste å la seg «kneble» og ville «fortsette at arbeide for kommunismens sak i Norge» uansett hva partiledelsen måtte vedta.⁵

Denne gangen mislyktes forsøket på å erobre partiet for ungdomsforbundets linje. Ungdomsforbundets flertall brøt deretter med Arbeiderpartiet og sluttet seg til det nye, kominternlojale Norges Kommunistiske Parti (NKP) da dette ble dannet i november 1923 etter nederlag ved den avgjørende avstemningen på partiets ekstraordinære landsmøte og påfølgende utmarsj av mindretallet.

4. 1924-1927: Nyorganisering og partiloyalitet

Mindretallet i ungdomsforbundet dannet en ny ungdomsorganisasjon, Venstre kommunistisk Ungdomsfylking (VKU), som førte videre tradisjonen som Arbeiderpartiets ungdomsbevegelse. Booppgjøret med det gamle forbundet, eller rettere kampen om kontroll over forbundets kontorlokaler, endte på en måte som gjør «bikkjeslagsmål» til et nærliggende uttrykk å bruke. «Det utviklet seg til regulært slagsmål. Stokker og stolbenn suste, gummibatonger klasket, pepper drysset og revolvere smaldt».⁶

Nr. 19

Lørdag 11te mai 1912

3. aargang.

KLASSEKAMPEN.

ORGAN FOR NORGES SOC.-DEM. UNGDOMSFORBUND

Ned med vaabnene!

Antimilitaristisk agitasjon i Klassekampen 11. mai 1912.

Som navnet viser, ville den nye ungdomsfylkingen også være «revolusjonær» og «kommunistisk», men det var i prinsippet også Arbeiderpartiet fortsatt. Det var fortsatt stridsspørsmål der VKU kritiserte partiet fra venstre, men som helhet var forholdet til partiet bra. Begge parter trengte hverandre og Einar Gerhardsen symboliserte dette ved å ha sentrale posisjoner begge steder, som sekretær i partiet og formann i VKU. Strid om militærstreiken førte imidlertid til eksklusjon av et Mot Dag-tilknyttet mindretall i 1925.

5. 1927-1940: Fra konflikter til enighet

Denne fasen ble innledet med en turbulent samlingskongress med sosialdemokratenes ungdomsforbund i kjølvannet av samlingen av de to partiene. Resultatet ble AUF.

I første omgang var konsekvensene for den politiske hovedlinjen uklare. Da partiet etter sin store valgseier i 1927 dannet en mindretallsregjering under Hornsrud i 1928, ble denne kastet etter vel to uker. Men selve regjeringssammenhengelsen med et borgerlig flertall på Stortinget var et brudd med partiets tidligere linje og minnet om den type parlamentarisk spill de foraktelige sosialdemokratene drev med i andre land. På AUFs landsmøte i 1929 måtte både Tranmæl og partiformann Oscar Torp stå skolerett overfor en storm av kritikk mot slik «ministersosialisme». Samme landsmøte skjerpet AUFs «revolusjonære» profil og foregrep dermed den programmatiske venstredreining også partiet foretok året etter.

Med valgnederlaget i 1930 og den økonomiske verdenskrise ble en ny kurs innledet som innebar en utvikling

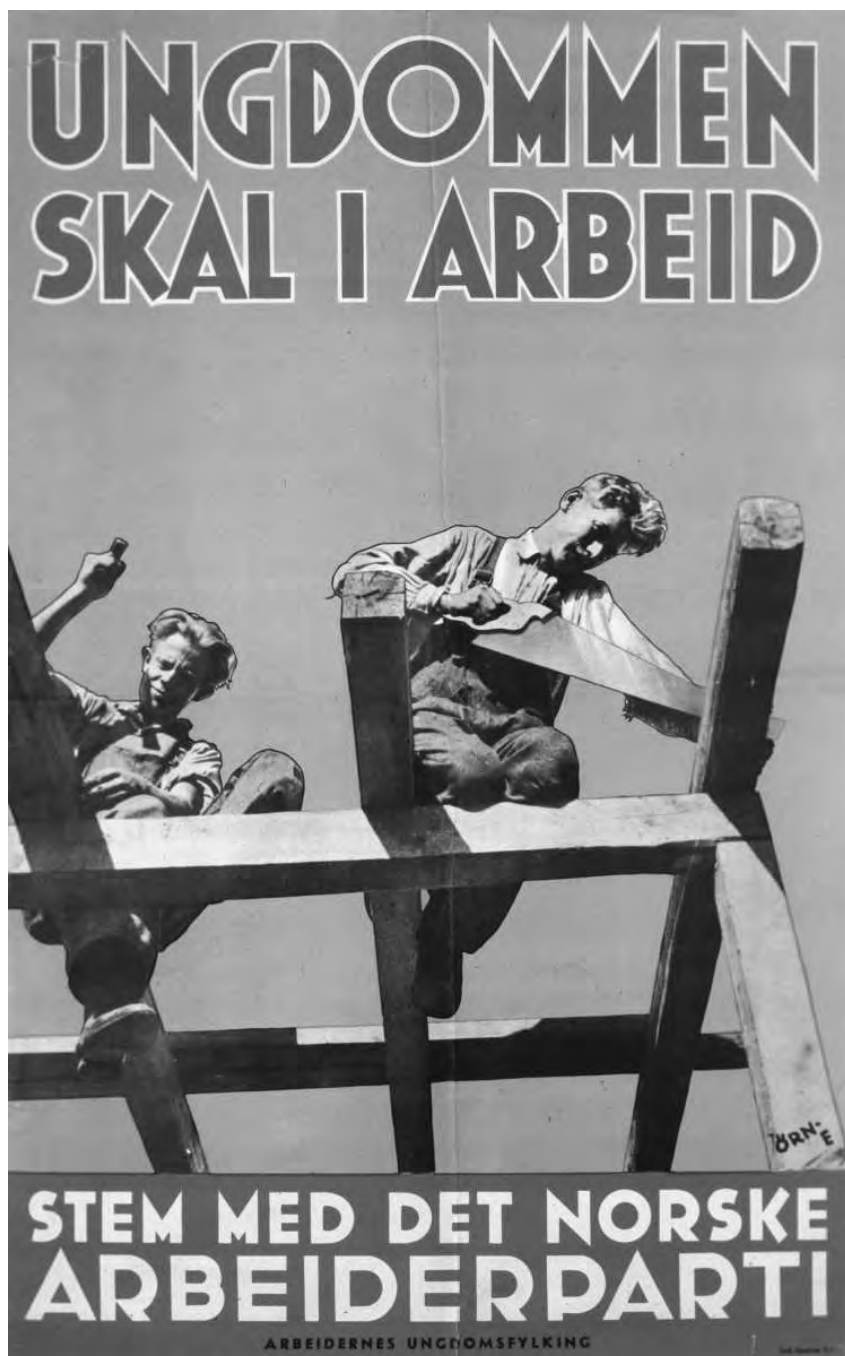
i retning høyre fram mot 1940. Både parti og ungdomsfylking ble i løpet av 1930-tallet igjen tilnærmet «normale» sosialdemokrater og meldte seg mot slutten av tiåret igjen inn i de respektive internasjonale for sosialdemokratiske eller sosialistiske partier eller ungdomsorganisasjoner. Selve ordet «sosialdemokrat» var likevel fortsatt beheftet med negative assosiasjoner og ble først tatt i vanlig bruk i Arbeiderpartiet godt inn i etterkrigstiden.

Den nye kursen innebar igjen å satse på den parlamentariske vei til sosialismen og vilje til også å danne en mindretallsregjering for å få bukt med den økonomiske krisen. I 1935 dannet Johan Nygaardsvold partiets første levedyktige regjering, også den i mindretall. AUF tilpasset seg partiets linje og fikk med Gunnar Sand fra 1934 en meget partiloyal formann. Med regjeringsmakten fikk AUF også en ny partibasert maktinstans å forholde seg til ved siden av partiledelsen. Det kompliserte bildet, også fordi regjering og partiets sentralstyre slett ikke marsjerte i takt i alle spørsmål. Hvem skulle en da være lojal mot?

Det var hele tiden en opposisjonell venstrefløy i AUF som protesterte mot det den så som høyredreining og tilpassning til det borgerlige samfunn. Den klarte å bremse, men ikke hindre utviklingen. Likevel kunne venstrefløyen oppnå seire i enkeltspørsmål.

Linjeskiftet innebar også å akseptere det norske flagget og andre nasjonale symboler, samt å legge om forsvarspolitikken fra den tidligere pasifistiske linjen. Til dette bidro den ytre trussel mot nasjonal frihet og demokrati fra Hitlers nazistiske, ekspanderende Tyskland.

Valgplakat ved stortingsvalget i 1935. 1930-tallet var AUFs storhetstid med en eksplosiv vekst i medlemstallet.

Ikke minst i AUF vakte denne omleggingen betydelig kritikk på grasrota. Oppfordringen fra Nygaardsvold om å bruke det norske flagget ved siden av det røde i 1. mai-demonstrasjonen i 1935, ble avvist av f.eks. Drammen AUL. «Vi mener at nasjonalpropaganda i forbindelse med feiringen av 1. mai er helt forkastelig», erklærte laget og gjorde det klart at laget, arbeiderteatret og talekoret vil boikotte hele 1.mai-feiringen «såfremt nasjonalflagg blir benyttet.»⁷

Arbeiderbevegelsen hadde tradisjonelt holdt seg borte fra de offisielle 17.mai-feiringene mange steder. Ennå i 1936 ga en ledende AUFe som Trygve Bratteli en beskrivelse av årets «borgertog» som tydeliggjorde den tradisjonelt negative holdningen:

«... De som dominerer er de rike og tilfredse. De mest velfødde og velklædde borgere av staden går først i toget med lange sløyfer både foran og bak. Hele forestillingen er preget av all den tomhet og hykleri som preger enhver samfunnsklasse i dens forfallsperiode.... De taler som holdes er i verste fall rettet mot arbeiderbevegelsen, i beste fall tannløs dyrkelse av fortidens dåd... Papiestas, farvebånd og hese skrik ... de større og mindre flokker som går rundt og brøler, understreker ... på en forferdende måte tomheten.»⁸

Samtidig tok Bratteli til orde for å gi dagen et nytt og bedre innhold. Slik representerte han derfor også den nye og mer positive linjen.

Forsøket på å få vedtatt en klart forsvarsvennlig uttalelse som understreket behov for å styrke det militære forsvaret, førte ikke fram på AUFs landsmøte. Det brøt for radikalt med innarbeidete anti-militære holdninger og opposisjo-

nen lyktes i å hindre dette. Men dette var et spørsmål som var omstridt også innad i partiet.

Kursomleggingen og viljen til å ta regjeringsansvaret skapte sterk oppslutning om arbeiderbevegelsen og bidro til at Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten i 1935. Arbeiderbevegelsen var på offensiven og AUF opplevde på 1930-tallet en eksplosiv medlemsvekst. Sammen med en rik kulturell og politisk aktivitet er det rimelig å omtale 1930-tallet som AUFs «storhetstid». Den politiske innflytelse overfor partiet var derimot ikke spesielt sterk i denne fasen.

6. 1940-1945: *Illegalitet og samlet motstand*

Krig, okkupasjon og et innenlandsk fascistisk NS-regime skapte totalt nye rammevilkår for politisk virksomhet. AUF ble forbudt, mens kampen for landets frihet stoppet den tidligere diskusjonen om de nasjonale symboler og verdier. AUFe gikk aktivt inn i motstandsarbeid, særlig i produksjon av illegale aviser og i den hemmelige militære motstandsorganisasjonen Milorg. Mange ble arrestert. Skillet parti-ungdomsfylking ble i praksis visket ut i et samarbeid på en felles plattform basert på nasjonalt fellesskap.

Den tidligere venstreopposisjonen gikk i betydelig grad over til NKP under krigen. Den gjorde der en betydelig innsats i den kommunistledete motstanden. Opposisjonen mot Arbeiderpartiets linje var der fortsatt, men nå som en kritikk basert på NKPs krav om mer aktiv og militant motstand rettet direkte mot okkupanten enn den hjemmefronten for øvrig lenge sto på.

AUF-ungdom gikk aktivt inn i motstandsarbeid under krigen. Bildet er fra en illegal tur på «Tårnhytta» i Bærum i 1941.

Denne overgangen til NKP innebar at det var et politisk mer enhetlig AUF som kom ut av motstandskampen.

7. 1945-1965: Partiloyalitet – innen grenser

Et nytt og svært partiloyal AUF trådte fram etter frigjøringen. «1950-årenes AUF-generasjon må ha vært den mest lojale – noen vil si servile – i ungdomsorganisasjonens historie.» skrev Reiulf Steen seinere.⁹ Det samme kunne med vel så stor rett vært sagt om perioden 1945-49. Begrepet «servilt» treffer likevel ikke kjernen. Partiets visjon i denne «storhetstid» med absolutt flertall på Stortinget (til 1961) og tilnærmet regjeringsmonopol var først gjenreisning,

deretter en storstilt modernisering av produksjonslivet som skulle bringe vekst og velstand. AUferne sluttet opp om denne visjonen og prøvde selv å yte sine bidrag. Bak lå i tillegg troen på at også «sosialismen» ville komme etter hvert. Slik var positiv oppslutning om partiledelse og regjering og tillit til ledelsen hovedgrunnen til harmonien.

Det betyr ikke at AUF var uten opposisjon og kritikk. I motsetning til partiet ga ikke ungdomsfylkingen opp sin programformulering om nasjonalisering av nøkkelindustri og finansinstitusjoner. Fylkingen etterlyste også regelmessig tiltak i denne retning, til dels til irritasjon for partiledelsen og regjeringen.

I sikkerhetspolitikken i den kalde

På AUFs første landsstyremøte etter krigen, 23. juni 1945, overtok Trygve Bratteli formannsvervet etter Gunnar Sand, (t.v.). Rakel Seweriin ble gjenvalgt som nestformann.

krigens intense fase var AUF også linjetro og støttet NATO-medlemskapet. Noen støtte fikk «nordistene» i partiet så visst ikke fra AUF i den avgjørende drakamp i partiet i 1948-49 mellom skandinavisk forsvarsforbund og NATO-medlemskap. Også når det gjaldt anti-kommunistisk markering var AUF helt i tråd med partilinjene.

Utover på 50-tallet ser vi likevel opposisjonelle strømninger som motsatte seg visse opprustningsforslag, til dels med gjennomslagskraft i AUF. I striden om den utenriks- og forsvarspolitiske linje fra slutten av 1950-tallet støttet AUF statsminister og partiformann Einar Gerhardsen og hans forhandlingslinje overfor Sovjetunionen i kontrover-

sene med utenriksminister Halvard Lange og LO-leder Konrad Nordahl og enda mer med partisekretær Haakon Lie. I *Fritt Slag* gikk AUF langt i å støtte realitetene i «påskeopprøret» mot tysk atomopprustning i 1958 som rystet både utenriksledelsen og LO-ledelsen. AUF var også imot den kontroversielle oppmykingen av partiets programpost i 1961 om absolutt forbud mot atomvåpen i Norge, et standpunkt også Gerhardsen beklaget seg over.

Disse standpunktene brakte AUF i farlig nærhet av den opposisjonelle kretsen rundt ukeavisa *Orientering* og dem som i 1961 brøt ut og dannet det nye Sosialistisk Folkeparti (SF). Kanskje var dette en viktig grunn til at AUF

fant det nødvendig å reise klare gjerder mot disse ved eksplisitt avstandtaken og eksklusjon av studentene i Sosialistisk Studentlag som i 1959 hadde vært på delegasjonsreise i DDR i strid med AUFs retningslinjer. Slik skulle det ikke oppstå noen tvil om ungdomsfylkingens generelle lojalitet til partiet og partilinjene.

8. 1965-1973: *Ungdomsopprøret mot partiet*

Dette ble Vietnamkrigens og ungdomsopprørets periode, og uenigheten og konfrontasjonene med partiet ble større og krassere. Det var politisk oppbrudd på hele venstresiden - både SF og NKP opplevde brudd med sin ungdomsorganisasjon.

AUF medvirket til å drive partiet over på et klart standpunkt mot USAs krig i Vietnam fra landsmøtet i 1967. Da opposisjonen i ungdomsfylkingen seiret i 1969 og samtidig også stilte AUF på plattformen «nei til NATO», ble motsetningen til partiet kraftig skjerpet, for AUF var aldri nærheten av å få tilslutning til denne linjen fra partiet. Ungdomsfylkingen vedtok også et marxistisk inspirert nytt program som skilte seg fra partiets ved å kreve klassisk sosialisme, ikke bare regulert kapitalisme. I det hele markerte AUF seg med en selvstendig kurs og strategi i forhold til partiet. Ambisjonen om å spille rollen som førerhund for partiet var klarere enn noen gang siden 1923. Det kom også til uttrykk ved begrepet «Ung makt» og en uttalt målsetting om å overta ledelsen av partiet. «Det er da fristende å svare: velbekomme,» var partiformann Trygve Brattelis syrlige kommentar.¹⁰

Også EF-saken i 1971-72 kom til å plassere partiet og partiungdommen på hver sin side av frontlinjen. AUF var sentral i den organiserte partiopposisjonen i AIK, Arbeiderbevegelsens Informasjonskomité mot norsk medlemskap i EF, og var også aktiv i den tverrpolitiske Folkebevegelsen mot EEC. Slik bidro AUF aktivt til at partiets regjering havarerte i sitt forsøk på å bringe Norge inn i EF. Dette skapte et meget kjølig klima mellom partiledelsen og AUF. Samtidig førte misnøyen med partiet til en betydelig avskalling fra AUF, først og fremst til det nye SV foran valget i 1973. Et forslag på AUFs landsmøte i 1973 om å stille AUFs distriktslag og lokallag fritt i forhold til partiet var reelt ensbetydende med å endre AUFs status som Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon. Forslaget fikk tilslutning fra en firedel av representantene og falt. Det gjenspeilte likevel det ulike politiske veivalg mellom deler av ungdomsfylkingen og partiet, selv om det var et mindretall som forsvant ut av AUF.

9. 1973-1985: *Realpolitisk tilnærming*

Avskallingen i AUF og partiets sviende valgnederlag i 1973 brakte de to partene nærmere hverandre igjen. Det gjaldt å stå sammen i motgangen. Den ideologiske og sikkerhetspolitiske uenigheten besto, men ble tonet ned. Fra 1979-1980 skjøv AUF i praksis sin NATO-motstand til side for å kunne alliere seg med NATO-tilhengere i partiet som i likhet med AUF ville motsette seg utplassering av nye NATO-raketter. Slik fortsatte AUF sin nedrustnings- og forhandlingslinje som hadde lange tradisjoner. Kravet om politisk styring av økonomien ble også hevdet sterkere av

Med ungdomsopprøret som startet i 1960-årene, markerte AUF seg med en selvstendig kurs og strategi i forhold til partiet, som her i 1. mai-toget i 1967.

AUF enn det partiet i praksis gikk inn for. AUF krevde også sterkere tiltak mot arbeidsløshet, inklusive en ungdomsgaranti mot arbeidsløshet for unge under 25 år, og støttet helhjertet opp om Inger Louise Valles liberale kriminalitetspolitikk, som til sist ble unnsagt av partiet. Det var i sum disse kontroversene med partiet og partiets regjeringer som fikk Jagland til å hevde at vaktbikkjefunksjonen hadde vært «altfor nødvendig».

I takt med SVs nedgang gjenvant AUF sin tidligere styrke i løpet av 1970-tallet, mens det samme bare gjaldt i begrenset grad for partiet. For begge gjaldt at den politiske hovedtrusselen

for Arbeiderpartiet fra 1980 ikke lenger kom fra venstre, men fra høyre (Høyre og Fr.P.). Det kom til å spille en viktig rolle for politisk omvurdering og nytenkning både i partiet og ungdomsfylkingen.

10. 1985-1990: Relativ harmoni

Under Jens Stoltenbergs ledelse gikk AUF inn i en fase med større harmoni med partiet. Standpunktet mot NATO-medlemskap ble oppgitt til fordel for parolen «nærkamp i NATO». Det gjaldt å støtte nedrustning og gå imot amerikanske utspill om rakett skjold etc. i verdensrommet. På disse feltene ytrete AUF fortsatt misnøye med DNAs regje-

ring fra 1986 under Gro Harlem Brundtland og krevde flere norske særmerknader, dvs. uenighetsmarkeringer, i NATO. Hovedvekten i AUF ble likevel lagt på organisatorisk modernisering og utbygging. Også i innenrikspolitikken ble tradisjonelle krav om styring og restriksjoner lagt bort og linjen tilpasset det nye samfunn der høyrebølgen hadde ført til avvikling av mye av den tradisjonelle «sosialdemokratiske orden». Det var samme utvikling som i partiet og skapte derfor ingen konflikt i forholdet.

11. 1990-2003: Ny spenning

Flere konfrontasjoner i forholdet til partiet og partiets regjeringer preget denne fasen. Det skyldtes de første årene en rekordhøy arbeidsløshet som AUF gjorde sin egen regjering under Gro Harlem Brundtland til skyteskive for. I tillegg ble EU på ny en skillende sak i forhold til parti og regjering, selv om det var et splittet AUF som nå i 1994 for annen gang kastet seg inn i kampen mot medlemskap. Flertallet i AUF ble igjen en drivkraft i den organiserte partiinterne opposisjonen, denne gang kalt SME, Sosialdemokrater mot EU.

Mer permanent skyldtes spenningen den radikale miljøplattform AUF stilte seg på fra 1990. Ungdomsfylkingens grønne og vekstkritiske profil kolliderte både med partiets satsing på fortsatt ubegrenset vekst og med partiets konkrete standpunkter i flere miljøpolitiske stridsspørsmål, først og fremst knyttet til gasskraftverk. Striden gjaldt ikke bare den konkrete saken, der Stoltenberg argumenterte og argumenterer innen rammen av det felles nordiske energi-

marked og viser til at gasskraftverk i Norge vil være mindre forurensende enn kullkraftverk i Danmark. AUF parerer med å vise til at en ikke har noen garanti for at den kullkraftbaserte elektrisitetsproduksjonen faktisk vil bli redusert. Men først og fremst har gasskraftverksaken en viktig symbolfunksjon. For ungdomsfylkingen er den en avgjørende prøvestein på om partiet vil oppfylle internasjonale mål om reduksjon av nasjonale utslipp av CO₂-gasser eller ikke. Slik skaper saken avgjørende fronter. Som AUFs leder 1996-2000 Annikken Huitfeldt har uttrykt det: «Gasskraft ble vår tids Vietnam».¹¹

Miljøpolitikken og gasskraftsaken vil fortsette å være en skillende sak mellom AUF og moderpartiet. Seinest på årets Utøya-leir fikk Jens Stoltenberg sterkt kritiske kommentarer til partiets miljøpolitikk. På dette feltet ser AUF sin miljøpolitiske linje som klart mer ansvarlig og framtidsrettet enn partiets. Her er førerhundambisjonen derfor klar og uttalt fra ungdomsbevegelsens side.

Konfrontasjoner og innflytelse

Konfrontasjonene med partiet var mest grunnleggende i fasen fram til 1927, dvs. før det egentlige AUF ble dannet. De slo ut i tre merkeår: 1909, 1918 og 1923. I 1909 truet brudd og ungdomsforbundets ledelse måtte kripe til korset. I 1918 seiret ungdomsforbundet og dets allierte over den sittende partiledelsen. I 1923 led ungdomsforbundets flertallsretning nederlag og brøt deretter med partiet.

Etter dannelsen av AUF i 1927 hersket det relativt harmoni overfor partiet. Det gjaldt særlig på 1930-tallet, da det

riktignok fantes en høylydt partikritisk opposisjon i fylkingen. Relativ harmoni rådde også i de første 20 år etter frigjøringen og i siste del av 1980-tallet. Omvendt var de sterkeste konfrontasjoner med partiet fra midten av 1960-tallet og fram til 1973. De var sterke nok til å stille AUFs stilling som Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon til debatt, men et klart flertall avviste et brudd.

I enkeltsaker har AUF noen ganger klart å endre partiets linje, som i Vietnamspørsmålet, abortsaken og ungdomsgaranti mot arbeidsløshet med så høy aldersgrense som 25 år. Andre ganger har ungdomsfylkingen lidd nederlag, som i nasjonaliseringsspørsmålet, NATO-saken etter 1969 og gasskraftsspørsmålet. I mange andre saker har AUF øvd betydelig innflytelse. Det har ikke nødvendigvis vært kontroversielle spørsmål, i det minste ikke i forhold til partiledelsen. Det gjelder særlig partiets skolepolitikk og andre ungdomskrav, der ungdomsfylkingen har hatt betydelig gjennomslag. Enhetsskole, videregående skole for alle og demokrati og nye arbeidsformer i skolen har vært sentrale krav i AUFs skolepolitikk med betydelig gjennomslagskraft i partiet. Det gjelder også solidaritets- og bistandspolitikk, og også til en viss grad generelle miljø saker. Innflytelse kan ikke måles bare ut fra konflikt og støynivå.

Ledelse og opposisjon

Så langt har vi behandlet ungdomsorganisasjonen som en enhet. Det er rimelig for så vidt som et flertall alltid har kunnet vedta en ideologisk plattform og politisk linje som er formelt forpliktende for alle. Men hvor enhetlig har bevegelse

sen stått bak slike vedtak? Konkret: når har en markant opposisjon gjort seg gjeldende og i hvilke tilfeller har den vunnet fram? Hva sier dette om den interne maktstrukturen i ungdomsorganisasjonen?

I 1908-1909 var ungdomsforbundet grunnleggende splittet når det gjaldt oppslutning om Arbeiderpartiet og den parlamentariske vei til sosialismen. Den syndikalistiske opposisjonen holdt på å erobre forbundet i 1909, men mislyktes og brøt ut.

Neste større brytningstid innad var 1922-23, da partiets forhold til Komintern var det overordnede stridsspørsmål og uenigheten var sterk også innen ungdomsforbundet. Et flertall i NKUs ledelse fulgte opprinnelig Tranmæl og partiledelsens linje. Men opposisjonen vokste, flere i ledelsen skiftet syn og på landsmøtet i mars 1923 var det den opprinnelige kominternetro opposisjonen som vant en klar seier. Det førte på høsten til brudd med partiet og deretter til organisatorisk splittelse i ungdomsforbundet og til at et nytt partiløst forbund ble stiftet.

På 1930-tallet var det en betydelig venstreopposisjon som motsatte seg partiets og AUFs utvikling bort fra en revolusjonær plattform og til en sosialdemokratisk linje av vanlig europeisk type. Opposisjonen forble i mindretall og fikk ikke gjennomslag for sin alternative plattform. Størstedelen av det som var igjen av den forsvant over til NKP under den tyske okkupasjonen 1940-45.

De første 20 år etter frigjøringen var AUF relativt enhetlig og uten noen fast opposisjon av betydning. Det må da føyes til at i den kalde krigens og anti-

Formannen Rune Gerhardsen presenterer AUFs politikk på Olavsberget campingplass i Telemark under en valgturné i 1973.

kommunismens intense fase hadde en eventuell NATO-kritisk og venstresosialistisk opposisjon dårlige vekstvilkår. Det fantes likevel opposisjonelle strømninger som kunne utfordre og vinne delseire over fylkingens ledelse i enkeltspørsmål. Disse gjaldt særlig sikkerhetspolitikken. Den mer grunnleggende sikkerhetspolitiske opposisjon ble tydelig mot slutten av 1950-tallet, men var i klart mindretall og forsvant langt på vei ut med eksklusjonen av Sosialistisk Studentlag i 1960 og av folk med tilknytning til ukeavisa *Orientering* året etter.

Foran landsmøtet i 1967 formerte det seg på ny en klar venstreopposisjon basert både på avvisning av NATO og på ønsket om en mer radikal og sosialistisk politikk. Den vant bare noen delseire da, men med videre oppdrift fra motstanden mot Vietnamkrigen, fra

ungdomsopprøret og fra konfliktene rundt CIA-penger til ungdomsinternasjonale seiret opposisjonen i 1969 og stilte AUF på sin radikale plattform. Da en del etter EF-striden ville gå videre og bryte med partiet i 1973, var disse i mindretall og vant ikke fram. En del av dem brøt da med AUF.

Siste opposisjon som markerte seg og vant fram, var miljøopposisjonen fra 1990. Den fikk delvis gjennomslag for sin vekstkritiske plattform på dette landsmøtet og erobret så ledelsen og etablerte fylkingen på avvisning av norsk EU-medlemskap i 1992, med Trond Giske som leder og frontfigur. Etter dette var det ja-siden i fylkingen som var i opposisjon. Den maktet ikke å endre AUFs syn, men fikk aksept for at det var legitimt å arbeide for sitt syn på EF, også i tverrpolitiske organer.

Slik har ungdomsforbundet stort sett fungert grunnleggende demokratisk. Den sittende ledelse har disponert over de innflytelsesmuligheter og maktmidler en ledelse alltid har, og har heller ikke nølt med å bruke dem. Stilt overfor mer grunnleggende opinionsendringer blant medlemmene har disse oppdemningsmulighetene mot en organisert opposisjon vist seg å ha begrenset effekt. Derfor viser ungdomsbevegelsens historie flere eksempler på vellykket makterobring fra opprinnelig opposisjon.

Dette har likevel vært unntaket, ikke regelen. Hovedregelen har vært at ledelsen har hatt evne til å mobilisere støtte fra flertallet og dermed har hatt bra politisk kontroll. Det siste har likevel ikke forhindret at den har gått på nederlag i enkeltspørsmål, både av politisk og organisasjonspolitisk art. Politisk er det særlig forsvars- og sikkerhetspolitikken som har gitt grunnlag for opposisjon og for opposisjonelle delseire. Dette kan sies å ligge i forlengelsen av forbundets anti-militarisme fra første fase og gjen-speiler ungdomsbevegelsens pasifisme og motvilje mot opprustning.

Innen organisasjonspolitikken er det nærliggende å peke på hvordan sentralledelsen ble påtvunget et landsstyre i 1931 og en potensielt landsdekkende rekruttering til sentralstyret i 1979 (se nedenfor). Situasjonen på første landsmøte etter krigen var også spesiell: med organisasjonen ute av ordinær virksomhet var også ledelsens maktmidler satt ut av funksjon. Da valgkomiteen la fram delt innstilling til formannsvervet, svarte landsmøtet med å vrake begge og velge en tredje, Rolf Aakervik, etter benkeforslag!

Noen blankofullmakt til egen ledelse har ungdomsbevegelsen derfor aldri gitt.

Partiets rekrutteringsreservoar

Ungdomsorganisasjonen har ikke bare spilt ulike hunderoller. Den har også vært partiets ungdomskilde og rekrutteringskanal. Som leverandør av yngre, skolerte krefter til verv på alle nivåer, sentralt og lokalt, i parti og fagbevegelse har ungdomsorganisasjonen spilt en rolle som knapt kan overvurderes. Onde tunger kunne likevel tenkes å trekke hundemetaforen inn her også og mene det dreidde seg om «bein» til fordeling og belønning.

Alle landsmøtevalgte formenn/ledere i Arbeiderpartiet siden 1918 har vært aktive i ungdomsforbundet, det være seg AUF eller dets forgjengere. Det gjelder Kyrre Grepp, Oscar Torp, Einar Gerhardsen, Trygve Bratteli, Reiulf Steen, Gro Harlem Brundtland, Thorbjørn Jagland og Jens Stoltenberg. Seks av disse åtte har også vært leder av ungdomsbevegelsen — unntakene er Torp og Brundtland.

Alle partiets statsministre siden 1945 har også kommet fra ungdomsforbundet. Det gjelder de nevnte minus Grepp og Steen, samt Odvar Nordli. Det må likevel sies at Gro Harlem Brundtland hadde en kortvarig karriere som AUF-medlem og aldri hadde noen sentrale verv der.

Også seks av sju partisekretærer i DNA etter 1945 har fartstid fra AUF: Haakon Lie, Ronald Bye, Ivar Leveraas, Thorbjørn Jagland, Martin Kolberg og Solveig Torsvik.¹²

Går vi til Arbeiderpartiets regjeringer

På landsmøtet i 1975 ble Sissel Rønbeck valgt til AUFs første kvinnelige leder. Rundt bordet fra v.: Rune Gerhardsen, Olav Boye, Hanne Finstad, Sissel Rønbeck og Finn Arne Eriksrud.

etter 1945, ser vi at rundt halvparten av statsrådene, ca. 80 av i alt ca. 160, med sikkerhet har vært aktive i AUF eller dens forgjengere. I den siste DNA-regjeringen, Jens Stoltenbergs fra 2000 til 2001, hadde halvparten av statsrådene sittet i AUFs sentralstyre.

Andelen AUFere (eller medlemmer av forløperorganisasjonene) blant stortingsrepresentantene er noe lavere, men også betydelig. Av totalt 370 stortingsrepresentanter siden 1945 har minst 150 fartstid i ungdomsbevegelsen. Det utgjør ca. 40 prosent. Dette er minimumstall – reelt er tallet derfor trolig noe høyere.¹³ På lederplan er innslaget formidabelt: alle de 11 parlamentariske lederne Arbeiderpartiet har hatt siden 1948 har bakgrunn i ungdomsbevegelsen.

I tillegg kommer et større antall eks-AUFere som ordførere eller byrådsledere, eller i andre ledende kommunalpolitiske verv. Det samme gjelder verv i fylkespartiet eller lokalpartiet. Et annet sentralt område er partipressen. Fra første stund rekrutterte partiets ungdomsbevegelse til redaktørstillinger eller andre ledende stillinger i den store floraen av partiaviser. Alle sjefredaktører av hovedorganet *Arbeiderbladet* fra 1918 til 1995 hadde slik bakgrunn: Olav Scheflo, Martin Tranmæl, Olav Larssen, Reidar Hirsti, Einar Olsen og Per Brunvand.

Det bør avslutningsvis pekes på at ungdomsbevegelsen også har hatt tilknyttede og medlemmer som etter politiske kontroverser valgte andre partier

I miljøpolitikken har moderpartiet blitt sterkt kritisert av AUF. Her har en gruppe demonstranter med AUF-lederen Eva Kristin Hansen i spissen tatt oppstilling utenfor regjeringskvartalet i oktober 2001.

på venstresiden og fikk viktige verv der. Det gjaldt i NKP (formenn som Peder Furubotn, Henry W. Kristiansen, Emil Løvlien og Martin G. Knutsen), i SF (som den ledende parlamentariker Finn Gustavsen og hans vararepresentant Torild Skard) og i SV (som partileder Berge Furre og en ledende parlamentariker som Arent M. Henriksen).

Også innen fagbevegelsen har ungdomsbevegelsens medlemmer gjort seg gjeldende. Men veien til toppstillinger der var en særegen karrierevei der først og fremst innsats i fagbevegelsen selv har vært avgjørende. Innslaget av ungdomsbevegelsens folk har derfor vært lavere enn i partiorganer. Det politiske engasjement og den skolering en fikk i den sosialistiske ungdomsbevegelsen

må likevel ha vært en medvirkende årsak til at de det gjaldt nådde så langt. Fra 1960 hadde AUF reell og fra 1977 til 1993 også formell status som LOs ungdomsorganisasjon. Det må også ha gitt AUFere et konkurransefortrinn til verv og ansettelse i LO-systemet.

Noen full oversikt over de faglig toptillitsvalgte bakgrunn har vi ikke. Å gi noen tall for AUF-bakgrunn er derfor umulig. Graden av engasjement i AUF må også ha variert for dem det gjaldt. Likevel er det ikke vanskelig å peke på eksempler på framtreddende ledere med bakgrunn i ungdomsbevegelsen.

Alle LO-formenn mellom 1908 og 1969 hadde vært aktive i ungdomsbevegelsen. Ole O. Lian (1908-1925) er blitt

kalt «en av ungdomsbevegelsens pionerer», Halvard Olsen (1925-1934) hadde vært med i ungdomsbevegelsen i Trondheim, Olav Hindahl (1934-1939) var «et barn av ungdomsbevegelsen» og Konrad Nordahl (1939-1965), den LO-formann som har sittet lengst, startet sin løpebane i ungdomsforbundet og avanserte til sentralstyremedlem.¹⁴ Hans etterfølger Parelius Mentsen (1965-1969) hadde hatt lokale tillitsverv i ungdomsbevegelsen i Narvik. Noen tilsvarende bakgrunn i ungdomsorganisasjonen er ikke kjent for noen av etterfølgerne. Om de overhodet har vært medlem av AUF, må tilknytningen ha vært marginal.

Av nestledere etter 1934 kjenner vi bakgrunn i ungdomsbevegelsen fra Nordahl, Gunnar Bråthen, Odd Højdahl og Jan Balstad, dvs. fire av ti.

På forbundsplan er noen systematisk oversikt umulig. Her skal vi nøye oss med å peke på noen forbundsformenn etter 1945 med bakgrunn i AUF eller forløperne: i Bygningsindustriarbeiderforbundet Odin Rønbeck, Lage Haugness og Odd Isaksen, i Grafisk forbund Reidar Langås og Arild Kalvik, i Jern og Metall Josef Larsson og Leif Skau, i Handel og Kontor Sture Arntzen og i Jernbaneforbundet Egil Halvorsen.

Også i nestleder- og sekretærposisjoner finner vi en rekke tidligere AUFere. Noe forsøk på tallfesting vil vi ikke gjøre her.

Organisasjonen

Ungdomsbevegelsen har alltid vært en livsfaseorganisasjon. Det betyr høy gjennomtrekk. For det første fordi «ungdom» er en avgrenset fase der du

før eller seinere uunngåelig faller for aldersgrensen, også om denne ikke eksisterte formelt. Viktigere er likevel det labile som ofte hefter ved ungdomsfasen. Sterkt og heftig politisk engasjement kan raskt avløses av andre interesser. Og om det var dans og underholdning som var viktigst, vokste de konkurrerende tilbud med tiden og kunne likeledes tilsi å vende seg bort fra AUF-laget. Typisk er hjertesukket fra fylkeslagslederen i Bergen som i 1979 fastslo at arbeidet med å lage et skikkelig medlemsarkiv langt på vei var hensiktsløst. For når arkivet var ferdig, var halvparten av medlemmene borte!

Generelt har utviklingen gått i retning av stadig yngre medlemmer. De toneangivende medlemmene i ungdomsforbundet før annen verdenskrig var gjerne godt over 20 år og i en del tilfeller også over 30 år. Det er pekt på at lederne som ungdomsforbundet valgte i mars 1923 var eldre enn flere av dem partiet hadde valgt noen dager før! Det må likevel tilføyes at det da først og fremst var partilederne, som Oscar Torp og Einar Gerhardsen, som var uvanlig unge.

Særlig i de seinere tiårene har vi sett at ungdom i ungdomsskolealderen, fra 14 til 16 år, har utgjort en økende andel og etterhvert blitt største enkeltgruppe i AUF. Det kunne lett skape problemer i forhold til medlemmene godt over 20 år. Å finne aktivitetsformer og aktivitetsnivå som passet for begge grupper, måtte være vanskelig.

Livsfasepreget ga også ofte dårlig levedyktighet. Langt på vei var lagene avhengige av en kjerne av ildsjelder som sto på og holdt laget i gang. Det skulle ofte ikke mer til enn at noen av nøkkelpersonene forsvant, så visnet lagslivet

bort og laget ble nedlagt eller døde bare hen. Innen organisasjonene finnes det på den annen side et liv etter døden. Ofte kunne nye ildsjeler få et nedlagt lag til å gjenoppstå etter noen år og få nytt liv, noen ganger permanent — andre ganger bare for en kortere periode. Det er få lag som kan vise til kontinuerlig virksomhet fra starten til i dag.

Med sentralisering og fraflytting i etterkrigstiden forsvant også grunnlaget for en del lag. Det var jo ikke minst ungdom som dro ut for å jobbe eller gå på skole. Selv om tallet på lag også har svingt med medlemsutviklingen, har langtidstrenden vært at tallet på lag har gått sterkere ned enn tallet på medlemmer.

Medlemstallet har vært en usikker størrelse å beregne og sammenlikne over tid. Rutinene for kontingentinnkreving og kravene til å oppfylle medlemskapskriteriet, har skiftet. Trolig er det først med bruken av datateknologi fra midten av 1990-tallet at virkelige pålitelige tall foreligger. Med dette forbeholdet kan vi likevel peke på at et noenlunde pålitelig medlemstall gjennom en forbausende stor del av perioden har ligget på rundt 7-8 000. Det gjaldt under første verdenskrig og fram til splittelsen i 1923, det gjaldt det nye VKU før dannelsen av AUF i 1927, det gjaldt fra 1950-tallet og fram mot slutten av 1960-tallet, for første del av 1980-tallet og for siste del av 1990-tallet og inn i jubileumsåret 2003.

Avvikene gjelder begrensede perioder. Ved sammenslutningen til AUF hadde den nye, forente ungdomsfylkingen et medlemstall som lå klart høyere. Det skulle etter 1932 vokse eksplisitt, til godt over 30 000, og slik bidra

til betegnelsen «storhetstid». Under den tyske okkupasjonen var AUF forbudt og kunne av gode grunner ikke operere med medlemstall eller drive tilnærmet ordinær virksomhet. Rett etter frigjøringen eksploderte medlemstallet og nådde over 50 000 registrerte medlemmer, selv om tallet på regelmessig betalende var en god del lavere. Dette viste seg å være en kortvarig «boom». Alt etter et par år gikk tallet raskt nedover og sank på 1950-tallet igjen ned på «normalen» på 7-8 000. Etter turbulensen som toppet seg med avskallingene i 1973 lå tallet en god del under «normalen», men fra slutten av 1970-tallet var normal-tallet igjen nådd. Siste halvdel av 1980-tallet var en ekspansjonsperiode der tallet raskt steg til et tosfret tusentall. Beregningene for denne perioden er beheftet med mye usikkerhet. Her skal vi nøye oss med å fastslå at det etter alt å dømme var reell vekst, men trolig godt under de offisielle tallene.

Om vi legger til grunn en gjennomsnittlig medlemsperiode på fire år, betyr det at 150 000 - 200 000 unge mennesker har vært innom Arbeiderpartiets ungdomsbevegelse, har fått sin politiske tenkning formet og fått sin organisatoriske skolering der. Det må ha vært en viktig premisse for den dominerende stilling Arbeiderpartiet har hatt gjennom de siste 70 år av norsk politikk.

Fra begynnelsen var ungdomsbevegelsen relativt demokratisk organisert, med svak forbundsledelse og årlige landsmøter. Etter få år grep sentralstyret likevel strammere i tøylene. Etter statuttene skulle medlemmene av sentralstyret være bosatt i Oslo-området. Det ga en Oslo-dominans, selv om innflyttingen til byen var betydelig. I 1914

klarte det Oslo-baserte sentralstyret å kvitte seg med landsstyret som overordnet instans. Det ble imidlertid gjeninnført ved et vellykket distriktoppør i 1931 som påtvang sentralstyret et slikt kontrollerende og overstyrende organ av representanter for hele landet.

Med stadig bedre kommunikasjoner kom sentralstyrets rekrutteringsfelt til å bli utvidet til hele det sentrale Østlandsområdet. Det ble likevel opplevd som urimelig at retten til å sitte i sentralstyret skulle være et geografisk bestemt privilegium. «Bondeopposisjonen» i 1979 klarte å fjerne bestemmelsen og fra 1981 var sentralstyret for første gang sammensatt av representanter for fylkeslag fra større deler av landet. Det sittende sentralstyret gikk stort sett imot disse endringene som ville svekke dets posisjon eller øke konkurransen om plassene. Kronargumentet var gjerne hvor mye dyrere foreslåtte endringer ville falle ut — et ikke irrelevant argument i lys av organisasjonens stort sett vaklende økonomi. Distriktopposisjonen lot seg ikke avvise med det og krevde demokrati framfor økonomi.

Hva med kjønnsdemokratiet? Fra begynnelsen var rundt en tredel av medlemmene jenter — en andel som holdt seg forbausende stabil til inn på 1980-tallet. Det var imidlertid langt fram til tilsvarende representasjon for jenter i ungdomsbevegelsens ledende organer. Unntaksvis kunne de besette en sekretærstilling, som i 1909 og 1912, men ellers var et par vararepresentanter rundt 1914-15 hele kvinnerepresentasjonen i sentralstyret fram til 1925. Deretter satt det gjerne én kvinne i sentralstyret — på 1930-tallet gjerne supplert med en vararepresentant.

I 1937 sto for første gang en omfattende debatt om kjønnsrollene og AUFs egen praksis på landsmøtets dagsorden. Her ble det vedtatt en uttalelse som påla å trekke jentene med i virksomheten og i verv på alle nivåer. Det var i tråd med dette da ungdomsbevegelsen på samme landsmøte valgte sin første kvinnelige nestformann, Rakel Solberg (Seweriin). Til tross for de gode intensjoner skulle det gå 30 år før fylkingen fikk neste jente i det vervet, Britt Hildeng. Hun var da fortsatt eneste jente i sentralstyret, etter at praksis fra 1946 igjen hadde vært en jenterepresentasjon på maks én, eller to om en tar med vararepresentantene.

1970-tallet skulle bringe det virkelige gjennombrudd for en tilnærmet likeverdig kjønnsrepresentasjon. Med ungdomsopprøret kom også ny-feminismen og satte mannsdominansen på dagsorden for alvor, også i AUF og DNA. I 1975 fikk AUF med Sissel Rønbeck sin første kvinnelige formann, eller forkvinne. Betegnelsen gikk fra 1979 over i den kjønnsnøytrale «leder». Da var også kjønkvotering et faktum, og minst 40 prosent av sentralstyrets medlemmer var heretter jenter.

Landsstyret hadde også vært en mannsbastion - og fortsatte å være det så lenge det var sammensatt av lederen for hvert fylkeslag. Løsningen ble å utvide tallet på representanter fra fylkeslaget fra en til to og å anvende kvoteringsregelen. Fra 1987 ble dermed også landsstyret et kjønnsmessig likestilt organ.

Etterhvert økte også jenteandelen i AUF. 1987 var det første landsmøtet der jentene var i flertall blant delegatene. I 1989 var jentene i flertall blant medlemmene. Fire av de fem siste le-

derne i AUF har vært jenter og den dramatiske lederstriden i 2002 sto mellom to jenter. Jentene kom — og de var kommet for å bli.

Politikk eller dans?

En politisk ungdomsorganisasjon er ikke bare arena for politikk, uansett hvor sentralt dette måtte stå i formålsparagrafene. Ungdom har også andre interesser, som underholdning, kultur og å bli kjent med det annet kjønn. «Arbeiderungdomslaget», som lenge var den vanlige lokale betegnelsen, skulle også dekke slike behov. Og det prøvde vanligvis å gjøre det. Noen steder hadde det monopol på slikt tilbud. Der var tilstrømningen oftest bra. Andre steder måtte laget konkurrere med andre tilbud. Der var kampen om ungdommen hardere. Og over tid er det klart at konkurransen ble hardere og hardere over alt på dette området.

Det er klart at ungdomsbevegelsen i praksis tok mål av seg til å dekke også denne type ønsker og behov. Den fungerte som et treffsted mellom gutter og jenter, både i alvorlige sysler og i dans og lek. Ikke få av ungdomsbevegelsens medlemmer har truffet sin livspartner der. Konrad Nordahl møtte sin Constance i ungdomslaget under 1. verdenskrig og forteller: «Det ble sagt den gang med et snev av forakt, at ungdomslagene i arbeiderbevegelsen mer var ekteskapsbyråer enn virkelige ungdomslag. Jeg er ikke enig i denne karakteristikk. Hva er mer naturlig enn at ungdom som er grepet av de samme ideer, finner hverandre og slår seg sammen for resten av livet?»¹⁵ Odvar Nordli forteller det samme fra tidlig etterkrigs-

tid. På 1970-tallet ble to ektefeller med få års mellomrom leder av AUF, Bjørn Tore Godal og Sissel Rønbeck. Gro Harlem Brundtlands valg av livsledsager fra annet parti, attpå til fra erkefienden Høyre, var ennå på 1960-tallet høyst uvanlig og kunne vekke anstøt. «Mine mannlige venner blant sosialistene var ikke begeistret», forteller hun. Det var heller ikke Werna Gerhardsen: «Hva er det jeg hører, Gro, er du sammen med en fra Høyre?»¹⁶

Om hverdagen ellers kunne være slitsom og vanskelig, skulle arrangementene til ungdomslaget være et lyspunkt der en også opplevde avspenning og moro. Dansen var et godt middel både til dette og til å bringe gutter og jenter sammen. Dansen var likevel omstridt. Noen så den som nesten like «syndig» som i strengt religiøse kretser. Begrunnelsen var riktig nok annerledes: dansen truet med å fortrenge politikken som det viktigste og flyttet dermed fokus bort fra studiesirkler, politiske foredrag og aksjoner som var bevegelsens egentlige oppgave. I ungdomsbevegelsens avis var dansens plass et strids-spørsmål som stadig dukket opp i spaltene gjennom en stor del av den hundreårige historien. Var det for mye dans og skulle den i så fall fjernes helt, eller var det nettopp viktig med dans og underholdning for ungdom som kom sliten fra fabrikkene, fra småbruket eller kontoret til møtene og trengte avkobling? Blant dem som en gang prøvde å fjerne dansen helt fra møtene i sitt lokallag, var Einar Gerhardsen. Det skjedde i 1921, i den revolusjonære fasen, da all oppmerksomhet burde rettes mot å forberede seg på den store samfunnsomveltningen. Han fikk gjennomslag

Arbeidernes Ungdomsfylking – vaktbikkje, men ikke løshund.

for sin linje, med det resultat at 90 prosent av medlemmene forsvant!

Lagsaviser og møtebøker fra lokallag viser at dans, underholdning og sosialt samvær spilte en vel så stor rolle som de politiske oppgavene mange steder. Avstanden fra de storpolitiske resolusjonene som ble heftig debattert på toppen og til den lagshverdag det jevne medlem befant seg i, kunne være betydelig. De fleste mente at det måtte være plass til både politikk og underholdning, selv om det kunne være delte meninger om hvor balansepunktet burde ligge. De siste 15-20 årene ser denne debatten ut til definitivt å være tilbakelagt. Dansens plass er ikke lenger debatttema i AUFs blad. Dans opplevs som en nødvendig

og naturlig del av et sosialt samvær som det også er AUFs oppgave å ivareta.

Kamp mot alkoholen var fra begynnelsen en viktig sak for ungdomsforbundet, og alkohol ble tidlig bannlyst fra møtene. Det er likevel ikke vanskelig å finne eksempler på at forbudet ble omgått ved en del festlige anledninger — enda lettere å se at avhold ikke nødvendigvis ble praktisert av det enkelte medlem eller i uformelt samvær blant flere. Fra moderne tid vet vi at alkoholforbudet på Utøya-leirene var opphevet på 1970-tallet, for så å bli gjeninnført. Slik har deler av den generelle ungdomskulturen når det gjaldt festing også slått inn i ungdomsorganisasjonen.

Bevegelsens mål og dagens utfordring

20. juni 2003 var det 100 år siden Norges sosialdemokratiske ungdomsforbund ble stiftet og Det norske Arbeiderparti fikk en egen ungdomsbevegelse. Fra 1927 har denne hett Arbeidernes Ungdomsfylking - AUF.

Ungdomsorganisasjonens overordnede mål var fra begynnelsen et annet samfunn. Det hadde den felles med resten av arbeiderbevegelsen. Men hva skulle det bety og hvor fundamentale skulle endringene være? Over en hundreårperiode har svaret skiftet.

«Revolusjon» ble bare i en begrenset periode tatt bokstavelig som vei til sosialismen. Ellers var det for å betegne nettopp «hel omdannelse» av samfunnet at ordet ble brukt, og da for å betegne en prosess over tid. «Sosialisme» var opprinnelig knyttet til en konkret visjon om slik hel omdannelse. Det gjaldt å overføre eiendomsretten til de viktigste produksjonsmidlene utenfor primærnæringene og til finansinstitusjonene til samfunnet og la produksjonen tjene det arbeidende folks behov. Dette målet skulle ungdommen framfor andre holde i hevd. «Ungdomsbevegelsen formår langt sterkere enn partiet og fagbevegelsen å skolere *sosialistisk* tenkende og villende kvinner og menn», sa AOF-leder Haakon Lie på AUFs landsmøte i 1934. Han framholdt denne oppgaven som nødvendig og som ungdommens særlige misjon.¹⁷ Ennå i sitt prinsippprogram fra 1981 holdt AUF fast ved denne visjonen om et samfunn der produksjonen var underlagt samfunnets behov og maktinstanser, ikke profittinteressene. Fra 1990 kom så økologiske

hensyn inn for å begrunne styringsbehov.

Sett i forhold til partiet var det likevel for lengst klart at slik «sosialisering» av produksjonsmidlene ikke var aktuell politikk. Seinest fra slutten av 1950-tallet var det klart at Arbeiderpartiets politikk ikke var å ekspropriere kapitalen, men å styre og regulere den. Dette var også AUFs minimumskrav. Men med høyrebølgen fra 1980, frisleppet av kredittpolitikken og internasjonaliseringen av kapitalen ble også dette et krav der virkemidler var omstridte og mål ble vanskeligere å realisere.

Det innebar at også «sosialisme» etter hvert ble en diffus målsetting. Seinest fra 1980-tallet ble det sett som et samfunn som hadde realisert visse grunnverdier knyttet til nasjonal og internasjonal solidaritet, rettferdighet, likhet, velferd og samfunnsmessig innflytelse i produksjonslivet. Etter hvert forsvant selve ordet «sosialisme» langt på vei ut av vokabularet. Men også deretter var det vanlig å framholde at en ønsket et samfunn der de nevnte grunnverdier og prinsipper ble realisert. Disse målene måtte holdes oppe av en utålmodig og kamplysten ungdomsfylking. De er i dagens utvikling under press. AUF har fortsatt en oppgave å ivareta, det være seg som førerhund eller vaktbikkje.

Noter

1. *Bergens Arbeiderblad* 18.03.1981.
2. Organisasjonen tok ved starten i 1922 navnet Norges socialdemokratiske ungdomsforbund, som nå var blitt «ledig». I 1926 ble navnet endret til «sosialistiske» etter utenlandsk forbilde.
3. Etter Trond Åke Rognes, Den sosialdemokratiske ungdomsbevegelse i Norge 1900-1911/12, hovedoppgave Bergen 1974: 79.
4. Etter Rognes, op.cit.: 205.
5. DNA. Beretning 1923: 26 og *Klassekampen* 29.09. 1923.
6. *Klassekampen* 05.01. 1924.
7. AAB. Drammen AUF. Møtebok 1932-1935. Lagsmøte 03.04. 1935.
8. *Arbeiderbladet* 20.05. 1936, gjengitt etter Hans Fredrik Dahl, *Fra klassekamp til nasjonal samling*, Oslo 1969: 77.
9. Reiulf Steen, *Maktkamp*. Nye bilder fra et liv, Oslo 1989: 36.
10. AAB: AUF. Landsmøteprotokoll 1967: 40.
11. Anniken Huitfeldt i samtale med forfatteren 08.01. 2003.
12. Unntaket er Dag Terje Andersen.
13. Tallene for statsråder og stortingsrepresentanter er i første rekke basert på opplysninger i Nordby 1985 samt opplysninger i andre oppslagsverk. Ikke alle har oppgitt verv i AUF selv om de har hatt slike, derfor er det minimumstall.
14. Sitatene er fra Per Sogstad, *Ungdoms Fanevakt*. Den sosialistiske ungdomsbevegelsens historie i Norge, Oslo 1951: 150 (Lian) og 460 (Hindahl).
15. Konrad Nordahl, *Minner og meninger*, Oslo 1967: 104. Jfr. også Odvar Nordli, *Min vei. Minner og meninger*, Oslo 1985: 47.
16. Gro Harlem Brundtland, *Mitt liv*. 1939-1986, Oslo 1997: 78.
17. AUF. Landsmøteprotokoll 1934: 4.